

5. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии / Л. С. Выготский. – СПб. : Союз, 1997. – 224 с.
6. Вишневецький О. Концепція демократизації українського виховання / О. Вишневецький // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. – К. : Школяр, 1997. – С. 78–122.
7. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: [наук. метод. посіб.] / наук. ред. О. Л. Кононко. – К. : Ред. журн. “Дошкільне виховання”, 2003. – 243 с.
8. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: автореф. дис. докт. психол. наук: спец. 19.00.07 “Педагогічна і вікова психологія” / О. Л. Кононко. – К., 2001. – 37 с.
9. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк ; [за ред. Л. М. Проколієнко]. – К. : Рад. Шк., 1989. – 608 с.
10. Малятко Програма виховання дітей дошкільного віку. – К. : Вид –во. “Педагогічна думка”, 1999. – 286 с.
11. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2006. – 456 с.
12. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників: Навчальний посібник / Т. І. Поніманська. – К. : Вища шк, 1993. – 111 с.
13. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.

Н. Стельмах, Т. Іванова

ОСОБЕННОСТИ МОРАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ ДОШКОЛЬНИКА

В статье проанализированы особенности морального воспитания личности дошкольника; поданы основные концептуальные позиции единства процессов морального воспитания и формирования личности на этапе дошкольного детства; раскрыты теоретические основы процесса морального воспитания детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: мораль, моральность, моральное воспитание, личность, дошкольный возраст.

N. Stelmakh, T. Ivanova

FEATURES OF MORAL EDUCATION OF PERSONALITY OF PRESCHOOL CHILD

The features of the moral education of the individual preschooler are analyzed in the paper; the main conceptual positions of unity of processes moral education and formation person in a period childhood are consideration; the theoretical foundations of the process of moral education of preschool children are determined.

Keywords: ethics, morality, moral education, personality, preschool age.

EUROSIEROCTWO-POTRZEBA BADAŃ

ЄВРОСИРІЦТВО – АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

**Dr Urszula Tarnowska-Jakóbiec
Instytut Psychologii
Uniwersytet Szczeciński, Polska**

Статтю присвячено проблемі міграції батьків, діти яких зазнають браку догляду, безпеки, визнання і підтримки близького родинного оточення. Вказується, що ситуація євросиріцтва дитини порушує життєву стабілізацію її розвитку, впливає на формування почуття гідності малюків, які мають утруднений процес ідентифікації.

Ключові слова: трудова міграція, розвиток дитини, ситуація євросиріцтва.

Zjawisko migracji zarobkowej nie jest zjawiskiem nowym. Od bardzo dawna ludzie wyruszają w nieznaną, aby zmienić swoje życie, zawsze z nadzieją, że będzie to lepsze życie. Dawniej głównie zdesperowani lub gotowi na wszystko mężczyźni podejmowali trudy poszukiwania pracy poza granicami swojego miasta, regionu czy kraju, ale obecnie również kobiety i to w większej liczbie niż mężczyźni wyruszają „na podbój świata”. Dzisiaj ludzie na szeroką skalę poszukują nowych możliwości w sferze materialnej, ale także na płaszczyźnie własnego rozwoju.

Wielkie zmiany ustrojowe, jakie zaszły w Polsce po 1989r. a więc obalenie „realnego socjalizmu” i wprowadzenie wolnego rynku i demokracji w znaczący sposób wpłynęły na kształt naszego społeczeństwa. Pierwsze społeczne efekty transformacji nie były w wymiarze osobistym odbierane pozytywnie. Rosnąca fala bezrobocia, a co za tym idzie zubożenie społeczeństwa i w efekcie obniżenie poczucia bezpieczeństwa oraz nasilenie się patologii społecznych nie wróżyły nic dobrego.

Współczesna zagraniczna migracja zarobkowa, to już nie jednostkowe czy grupowe wyjazdy „za chlebem”, to ogromna rzesza ludzi kursujących pomiędzy Polską, a wieloma różnymi krajami nie tylko europejskimi. Młodzi szukają nowych możliwości nie tylko zarobku, ale także rozwoju. Starsi przede wszystkim szukają lepszego wynagrodzenia, które pozwoli zaspokoić potrzeby swoje i swoich najbliższych, ale również umożliwi podwyższenie standardu życia, korzystania z dóbr tego świata.

Charakterystyczną cechą współczesnej polskiej migracji jest jej intensywna feminizacja, czyli coraz większy udział kobiet w liczbie osób przemieszczających w poszukiwaniu możliwości podwyższenia swojego statusu materialnego. Dane uzyskane w trakcie Narodowego Spisu Powszechnego (NSP) przeprowadzonego w 2002 roku potwierdzają wzrost liczby migrujących kobiet.

Konsekwencje psychospołeczne dla funkcjonowania rodziny wynikają z podjętej decyzji o wyjeździe zarobkowym za granicę. Paradoksalnie droga do dobrobytu często staje się drogą do rodzinnych dramatów. Bywa, że małżonkowie

a czasem i inni członkowie rodzin stają przed trudnymi wyborami, od których zależą ich dalsze losy i losy ich bliskich. Trudna sytuacja ekonomiczna kraju i galopujące bezrobocie nie ułatwiają tych wyborów. Zjawiska te mają wpływ na funkcjonowanie rodzin.

Szczególną grupą odczuwającą skutki emigracji zarobkowej są dzieci, które początkowo skupiają się głównie na tym, że jak mama czy tata wróci z pewnością przywiezie prezent, coś wyjątkowego i pięknego. Z czasem wizja prezentów blednie, a pojawia się tęsknota i pustka. Dzieciaki często nie potrafią sprecyzować skąd bierze się ich dyskomfort, ale niewątpliwie pogłębia się on w miarę wydłużającego się rozstania. A jak czuje się dziecko, którego oboje rodzice wyjechali za granicę? Zostają wówczas babcie i dziadkowie czy ciocie i wujkowie, którzy często przejmują obowiązki rodziców, ale czy na pewno są w stanie, w pełni te rolę wypełniać? Początkowo osoby obdarzone tym trudnym zadaniem starają się jak najlepiej spełnić swoją rolę, ale im częściej i dłużej obciążeni są obowiązkiem opieki nad nie swoimi dziećmi, tym bardziej lakoniczna i powierzchowna jest to opieka.

Otwarte drzwi na świat to mnogie przywileje, ale i zagrożenia. Jedną z konsekwencji umożliwienia wyjazdu i świadczenia pracy za granicą jest „eurosieroctwo” rozrastające się w naszym kraju w szybkim tempie. Zdarza się, że jeden z rodziców, a czasem nawet oboje angażują się w pracę wymagającą dłuższej nieobecności w domu – wyjeżdżają za granicę. „Dzieci pozbawione kontaktu z rodzicem są osamotnione w swoich problemach, muszą w większym stopniu być samodzielne i same decydować o swoich sprawach.” Z jednej strony podjęcie pracy za granicą przyczynia się do podreperowania budżetu domowego, z drugiej zaś doprowadza do dezorganizacji życia rodzinnego. Bez wątplenia im dłuższy jest czas życia bez poczucia bliskości rodziców, bez chociażby zwykłych rodzicielskich czułości, tym większe rany i rysy pojawiają się w psychice dziecka. Dzieci źle znoszą rozstanie spowodowane wyjazdem jednego lub obojga rodziców, czują się w pewnym stopniu osierocone. Jak to ujmuje E. Winnicka w swoim artykule „(...)Wstydlwym efektem ubocznym fali emigracyjnej jest osamotnienie

dziesiątek tysięcy dzieci, które nie mieszczą się w planach rodziców i zostają w kraju. (...)Emigracja rozrywa rodzinę. Zwłaszcza taką, która wcześniej była krucha(...)”.Stres wywołany taką sytuacją okazują w różny sposób np. gorzej się uczą, unikają kontaktu z rówieśnikami, stają się „niewidzialni”. Dzieci, które doświadczają braku opieki, bezpieczeństwa, uznania i wsparcia najbliższych, poszanowania godności, stabilizacji życiowej mają utrudniony proces identyfikacji. Czynniki te ujemnie oddziałują również na formowanie się osobowości dziecka. Najzwyklejsze przytulenie, pogłaskanie po głowie czy choćby wzięcie na kolana ma dla dziecka ogromne znaczenie.

Eurosieroty, „ile ich jest? Tego nikt dokładnie nie wie. Media alarmuj, że ok. 150 tys., ministerstwo pracy szacuje ich liczbę na 10 tys. Tymczasem, jak wynika z badań prowadzonych na zlecenie Biura Rzecznika Praw Dziecka, tylko na Mazowszu od 3 do 5 tys. dzieci ma rodziców pracujących za granicą.”

Podjęta decyzja o wyjeździe wpływa na rozbudzenie obaw związanych z dłuższym rozstaniem. Kolejnym z zagrożeń wynikających z emigracji zarobkowej jest zwiększająca się liczba rozwodów oraz rozpadu nieformalnych związków. Tak, więc w tych rodzinach, które podjęły decyzje o wyjeździe jednego z partnerów takie zagrożenie się pojawia. Natomiast rozstanie małżonków czy partnerów jest zagrożeniem dla prawidłowego rozwoju dzieci zrodzonych w tych związkach. Sezonowy wyjazd do pracy, nawet jeśli jest kolejnym wyjazdem w przeciągu kilku lat, nie rozbudza w dziecku tak poważnych emocji jak to się dzieje w przypadku trwałego rozstania rodziców. Nie ma dobrych rozwodów, skutki rozpadu związku są odczuwalne dla obu partnerów oraz dla dzieci, jeżeli para je posiada. Na to, co dzieje się z członkami rodziny po rozwodzie ma wpływ wiele różnych elementów. Pojawiają się depresje, załamania nerwowe, pogorszenie statusu majątkowego „jednak najbardziej destrukcyjne skutki rozwodu widoczne są u dzieci, ponieważ to one doznają najwięcej szkód psychicznych(leki, nerwice, niższa samoocena).”

W ostatnich latach liczba rozwodów znacznie wzrosła, jednym z powodów rozpadu związków jest migracja. Decydując się na wyjazd małżonkowie

automatycznie decydują się na rozłąkę. Oczywiście jest, że małżeństwo „na odległość” zagrożone jest rozwodem, „(...) zdaniem naukowców z Uniwersytetu Jagiellońskiego co trzecie małżeństwo funkcjonujące na odległość rozpada się.” Tendencja w kwestii orzekania rozwodów jest nadal zwyżkowa „(...) w 2011r. rozwiodło się prawie 65 tys. par małżeńskich...” Dodając do tej grupy liczbę orzeczonych sądowo separacji, która również bardzo szybko wzrosła od 1340 w 2000 roku do 11600 w roku 2005, a obecnie utrzymuje się na poziomie ok. 3 tys. rocznie (2789 w 2010 roku) można śmiało powiedzieć, że niestety bardzo wiele małżeństw co roku rozstaje się i z pewnością migracja zarobkowa ma znaczny wpływ na skalę tego zjawiska. Weźmy pod uwagę, że statystyki te dotyczą związków formalnych, ale jest jeszcze coraz liczniejsza grupa osób, które żyły w konkubinacie, ale ich związki również nie przetrwały próby czasu.

Szczęśliwie wiele małżeństw potrafi odnaleźć się w sytuacji, kiedy jedno z nich wyrusza za granicę, aby tam pracować, drugie natomiast przejmuje rolę głównodowodzącego w rodzinie. Rozstanie i podział obowiązków związany z takim modelem życia rodziny nie zawsze doprowadza do pewnego rodzaju destrukcji, gdyż poszczególni członkowie rodziny dzielnie stawiają czoła wyzwaniom w nowej ekonomiczno-społeczno-wychowawczej rzeczywistości. Przystępują do realizacji przyjętych przez siebie zadań z pełną świadomością i odpowiedzialnością.

Kolejnym elementem, który ma bezpośredni wpływ na funkcjonowanie imigrantów i emigrantów za granicą a pośredni na członków ich rodzin jest adaptacja w nowych, zupełnie dotychczas nieznanych warunkach utrudniana dodatkowo przez szok kulturowy. „Wpływ różnych wartości kulturowych oraz religijnych i politycznych ma istotny wpływ na spostrzeganie świata i zachowań imigrantów.” Decyzja o wyjeździe spowodowana nadzieją na lepsze życie, okazuje się łatwiejsza niż jej realizacja. Podejmowanie nowych obowiązków i wywiązywanie się z przyjętych na siebie zadań powoduje napięcie i dezorientację. Zdarza się, że wyjazd, który miał być szansą staje się utrapieniem i nie każdemu udaje się z tym uporać. Wracają na łono rodziny targani złymi emocjami, bo w ich mniemaniu

okazali się słabi i niezaradni. Wracają ci sami, ale nie tacy sami, zastają zmienione rodziny i sami są zmienieni.

W zależności od relacji panujących pomiędzy partnerami i pozostałymi członkami rodziny sytuacja taka może doprowadzić do stworzenia dodatkowych problemów obok już tych istniejących. Trudna sytuacja finansowa, kłopoty dnia codziennego, wzajemne pretensje i zawiedzione nadzieje nie wróżą nic dobrego. Będzie trudniej następnym razem skorzystać z możliwości wyjazdu i zarobienia środków na zaspokojenie potrzeb swoich i najbliższych. W bardzo trudnej sytuacji znajdują się rodziny, ale szczególnie cierpią dzieci. Poczucie osamotnienia i samotność „eurosierot” to dwa z wielu zagadnień które powinny być przedmiotem zainteresowań zarówno psychologów, pedagogów jak i pracowników socjalnych.

ЛИТЕРАТУРА

1. Solak A., Problematyka pracy ii bezrobocia w kontekście funkcjonowania rodziny, WSP TWP, Warszawa 2010, s.18-19..
- 2 Winnicka E., Eurosieroty – raport, Polityka, nr 46, 17 listopada 2007.
- 3 Łuka W., Jaś sam w domu, „Głos Nauczycielski” nr 27 z dnia 02.07.2008r., s.11.
- 4 Kozak S., Patologia eurosieroctwa w Polsce Skutki migracji zarobkowej dla dzieci i ich rodzin, Delfin S.A., Warszawa 2010, s.86.
- 5 *Ibidem*, s.96.
- 6 www.stat.gov.pl, Podstawowe informacje o sytuacji demograficznej Polski w 2011 roku, 28.09.2012.
- 7 Rocznik demograficzny GUS, *op.cit.*, s.216.
7. Kozak S., Patologia eurosieroctwa w Polsce Skutki migracji zarobkowej dla dzieci i ich rodzin, Delfin S.A., Warszawa 2010, s.39.

ЕВРОСИРИЦТВО – АКТУАЛЬНОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

Статья посвящена проблеме миграции родителей, деть которых испытывают нехватку досмотра, безопасности, признания и поддержки близкого семейного окружения. Указывается, что ситуация евросирицтва ребенка нарушает жизненную стабилизацию ее развития, влияет на формирование чувства достоинства малышей, которые имеют затрудненный процесс идентификации.

Ключевые слова: трудовая миграция, развитие ребенка, ситуация евросирицтва.

EVROSIRICTVO IS RESEARCH ACTUALITY

The article is devoted the problem of migration of parents, to put which test the shortage of examination, safety, confession and support of near domestic surroundings. Specified, that the situation of evrosirictva child violates the vital stabilizing of its development, influences on forming of sense dignities of litle people, which have the laboured process of authentication.

Keywords: labour migration, development of child, is a situation of evrosirictva.

УДК 159.922.73–053.4(043.3)
ОСОБЛИВОСТІ НАДБАННЯ ДОШКІЛЬНИКОМ МОРАЛЬНОГО
ДОСВІДУ

Л.Токарева, Інститут психології
Імені Г.С.Костюка
НАПН України.

Дана стаття присвячена дослідженню психологічних аспектів морально-етичних уявлень батьків, що є найважливішою складовою у формуванні особистості дошкільника. В роботі наведені результати дослідження по вивченню ціннісних орієнтацій батьків та вивченню характеру взаємин у сім'ї.

Ключові слова: сім'я, моральне виховання, ціннісні орієнтації, моральні почуття, моральні якості, батьківство, дошкільник.

Актуальність дослідження та постановка проблеми. На сьогодні гостро постала проблема духовних, етичних, ціннісних аспектів життєдіяльності дитини дошкільного віку, як фактору її повноцінного психічного, гармонійного та всебічного розвитку.

В просторі проблематики ціннісної парадигми, науковці звертають підвищену увагу до формування ціннісно-змістової сфери дитини (Г. О. Балл, М. Й. Боришевський, І. Д. Бех, М. В. Богуславський, П. С. Гуревич, О. К. Дусавицький, В. К. Котирло С. Є. Кулачківська С. О. Ладивір, С. Д. Максименко, Ю. А. Приходько, С. П. Тищенко, З. І. Равкін, В. А. Семіченко, В. А. Сластенін, Н. В. Чепелєва, В. Е. Чудновський та ін.). Вище згадані науковці підкреслюють, що формування ціннісно-змістової сфери дитини є наскрізним процесом розвитку людини, який передбачає становлення ціннісних орієнтацій у складній взаємодії факторів навколишнього середовища і віковими та індивідуальними особливостями людини.

Морально-етичні уявлення, ціннісні орієнтири дитини є найважливішою складовою у формуванні особистості, що проникають в усі сфери життя, формуючи свідомість дитини, визначаючи її поведінку та стають регулятором взаємин між дорослими та однолітками.

Становлення особистості, становлення ціннісних орієнтирів, формування і розвиток дитини у сучасному соціопросторі обумовлені